

A METHODISTA MOZGALOM MEGINDULÁSA ÉS TÖRTÉNETE A 19. SZÁZAD VÉGÉIG

Lakatos Judit

Szinte reménytelen vállalkozás néhány oldalon bemutatni a methodista mozgalom növekedésének, terjedésének azt a másfél évszázadát, amely a magyarországi misszió kibontakozását megelőzte. Oly színes volt a kor, amelyben a methodista mozgalom alapítói, John és Charles Wesley, George Whitefield felléptek, oly színes egyéniségek voltak mindannyian, s oly változatos életutat jártak be, hogy önálló kötetet tölthetne meg mindennek a bemutatása. A John Wesley halála, 1791 óta eltelt események, a metodizmus egyházzá szerveződése, az amerikai methodista ébredés, majd a német nyelvű, Amerikából Európába érkezett misszionáriusok tevékenységének nyomon követése sem lenne kisebb feladat. Itt most csak egy vázlatos történet elmondására vállalkozunk, hogy a Magyarországra érkező mozgalom előzményei láthatóvá váljanak.

Anglia a 18. század elején

A methodista történetet bemutató munkák nem fukarkodnak a sötét színekkel, hogy lefessék azt az erkölcsi züllést és nyomort, illetve az ez iránti közömbösséget, ami az angol társadalmat, főleg annak művelt köreit és egyházi életét jellemezte a 18. században.¹ A városokba özönlő szegények, a hajnaltól naplementéig éhbérért dolgozó bérmunkások, a bányákban dolgoztatott, nyomorékká felnövő gyermekek sorsát nem lehet eltúlozni, mert az valóban megrendítő volt.

Mégis azt mondhatjuk, Anglia életében különös, ellentmondásokkal teli időszak volt ez a század, fényvel és árnyékkal. Az 1689-es „dicsősé-

¹ Például A methodista egyház hitelveinek és történetének kézikönyve. Magyarországi Metodista Egyház, Budapest, é. n. 7–8.

ges forradalom” eredményeképpen Anglia polgári alkotmányos állammá vált. A modern demokráciától még távol állt ugyan, de az egyéni szabadságnak olyan fokát teremtette meg, amely Európa feudális királyságaiban sok felvilágosult gondolkodóban irigységet keltett. A forradalom megteremtette a lelkiismereti szabadság alapvető feltételeit azáltal, hogy az anglikán egyházból kiszakadt vallásos mozgalmaknak (baptistáknak, kvékereknek, unitáriusoknak) is megadta az istentiszteletek tartásának jogát, megnyitva az utat ezzel önálló felekezetté válásukhoz. (Azonban a vallásszabadság 1828-ig nem vonatkozott a katolikusokra.) Az országot keresztül-kasul átutazó lelkészeket senki nem állította meg, a társadalmi kérdések megoldásába bekapcsolódó metodistákat senki nem tartóztatta le, mint az megtörténhetett volna – például – Nagy Katalin Oroszországában. A politikai szabadság megnyitotta a gazdasági fejlődés előtt is az utat, amely csodálatot váltott ki a kontinensről érkező utazókban. Az angol úthálózat, a javuló közlekedés, a gépek elterjedése egy jobb kor születését ígérték.

Ha meg akarjuk érteni az első metodistákat tettekre sarkalló indítékokat, akkor meg kell látnunk a csillogó külső mögött a nélkülözést és nyomort, a politikai és vállalkozói szabadságot kihasználó, dolgozó és újjászellemlő polgárság magatartásában a mások sorsa iránti közömbösséget és önzést is. A 18. századi Angliában a hagyományos kötelékek és közösségek felbomlóban voltak, de a mélyben egy új társadalom keretei formálódtak, melyeknek összetartó erőre volt szükségük.

A metodista mozgalom története érthetetlen lenne a korabeli társadalmi viszonyok szem előtt tartása nélkül. A mozgalom alapítója, John Wesley élete végéig nem szűnt meg hangsúlyozni, hogy „a keresztyénség lényegét tekintve szociális vallás”; az egyén megújulása csak közösségben képzelhető el, s gyümölcsei a nagyobb közösségért végzett szolgálatban testesülnek meg. A metodisták által létrehozott gyülekezetek a társadalomnak végzett szolgálat kiindulópontjai, s az egész Angliát átformáló megújulás részesei lettek.

A metodista mozgalom kezdete

A 18. századi Anglia lesújtó erkölcsi állapotához az államegyházi rangot élvező anglikán egyház is nagyban hozzájárult. A parókiájuktól távol élő, az egyházközségből csak hasznot húzni igyekvő lelkészek aláásták az egyház tekintélyét. A felvilágosodás tanai kikezdték a keresztyény tanításokat, terjedt a racionalizmus, a vallás iránti közömbösség. Ezen a képen némileg módo-

sított a számos disszenter – az anglikán egyházból kiszakadt – felekezet léte, a helyzet megjavítására viszont nem volt elegendő erejük.

Lelkész családból származott és lelkészi pályára készült az a néhány fiatalember is, akik az oxfordi egyetemen uralkodó erkölcsi, szellemi állapotokból kiábrándulva, mélyebb lelki életre vágyva vallásos klubot hozott létre. A Charles Wesley, George Whitefield és társaik által létrehozott „Szent Klub”-hoz 1729-ben csatlakozott John Wesley is, aki kiváló vezetőnek és szervezőnek bizonyult, s rövidesen a csoport vezetője lett. A rendszeresen úrvacsorát vevő, együtt imádkozó, naponként önvizsgálatot tartó kör tagjait – jellemző a korra – gúnyolódás és meg nem értés fogadta. „Bibliamolyoknak”, „methodistáknak” vagyis módszereskedőknek csúfolták őket, ez utóbbi gúnynév rajtuk is maradt. A Szent Klub tagjai az üdvösség utáni vágyukban nem kímélték magukat. Fáradhatatlanul látogatták a város szegényeit, a börtönökben sínylődőket, sőt Amerikába is elutaztak, hogy miszisionáriusként is bizonyítsák Isten iránti odaadásukat és hűségüket. Ezek az évek folyamatos lelki viharok közepette teltek mindannyiuk, de John Wesley számára bizonyosan, akinek naplója minderről hűen tanúskodik.

A kudarcba fulladt amerikai szolgálat idején Wesley kétségbeesetten fakadt ki: *„Elmentem Amerikába, hogy az indiánokat megtérítsem. De, ó, kicsoda térít meg engem? kicsoda vagy kicsoda az, aki megszabadít ettől a hitetlen gonosz szíveimtől? Vallásom derült, nyári vallás. Tudok szépen beszélni; sőt hiszek is, amíg nincs veszély a közelben: de kelljen csak szembenézniem a halállal, lelkem háborogni kezd.”*² A válságból kivezető utat Angliába hazafelé, a több hónapos hajóút során találta meg, amelyen útítársai között volt Peter Böhler, a morva testvérek lelkésze is. A vele való hosszú beszélgetések, majd a közösség rendszeres látogatása Londonban hozzásegítette, hogy kérdéseire választ találjon. A német pietizmus e sajátos terméke, a herrnhuti testvérgyülekezet mély, bensőséges vallásosságával, a Krisztus megváltó munkájába vetett hitével gyakorolt döntő befolyást Wesley lelki fejlődésére, s így közvetve a metodista mozgalom alakulására is.

Egy társaságban 1738. május 24-én Luther Római levélhez írt kommentárját hallgatva világosodott meg előtte, hogy üdvösségét rossz helyen kereste. Az önigazolás helyett az isteni kegyelemre bízta az életét. A kutatók máig boncolgatják az Aldersgate utcai este titkát, a „megtérés” élményét.³ Bárhogy is gondolkodjunk a megtérésről, tekintsük azt folyamatnak vagy pillanatszerű megvilágosodásnak, az biztos, hogy John Wesley

² Parókiám az egész világ. Wesley János naplója. Magyarországi Metodista Egyház, Pécs, 1991. 26.

³ Lásd erről részletesen: J. K. Collins: Other thoughts on Aldersgate: has the conversionist paradigm collapsed? Methodist History. Oct 1991, 10–25.

hosszú évek lelki tusakodása után találta meg belső békéjét 1738-ban, jóllehet a lelki harcok és vívódások nem hagyták el egészen haláláig. Hasonló változást élt át Charles Wesley és George Whitefield is abban az időben, majd az újjászületésből erőt merítve a három fiatalember, akkor már felszentelt lelkész, lelkesült igehirdetéseket tartott, kezdetben Londonban, Oxfordban és Bristolban, majd a következő évtől Anglia más vidékein is, míg rövid idő alatt be nem zárultak előttük a templomok.

A bűnbánatról és bűnbocsánatról, az üdvösségről szóló prédikációk felforgatták az anglikán egyház életét, de szándékukkal ellentétben nem az egyház megújulását indították el, hanem a metodisták és az őket hallgatók üldözését. Wesley egyre több helyzetben kényszerült arra, hogy szembeforduljon az egyházzal, amellyel azonosult, amelyhez ragaszkodott, hogy küldetését betölthesse.

A metodisták között a leghatásosabb szónok George Whitefield volt, akinek prédikációira akkora tömegek sereglettek össze, hogy a hagyományos templomépületek be sem tudták fogadni az érdeklődőket. Whitefield merész döntéssel a szabad ég alatt kezdett el prédikálni, s egyúttal az anglikán egyház kötöttségeitől is megszabadulni. John Wesley ellenezte az anglikán egyház rendjétől való eltérést, de rövidesen maga is rákényszerült, mint naplójában vallja, hogy „*az eddiginél közönségesebb*” legyen,⁴ s 1739 tavaszán Bristol mellett maga is egy mezőn tartott istentiszteletet. Mivel parókiája nem volt, sokan elvitták tőle a prédikálás jogát. Ő azonban a Szentírásra hivatkozva vallotta: „*Úgy tekintem az egész világot, mint az én parókiámat; olyan értelemben természetesen, hogy bármelyik részén vagyok is: illőnek, helyesnek és kötelességemnek tekintem, hogy mindenkinek hirdessem az üdvösség örömhírét, aki hajlandó meghallgatni.*”⁵

A metodista mozgalom fennmaradásában döntő jelentőségű volt, hogy Wesley közösségekbe szervezte a hozzájuk csatlakozókat. Felismerte ugyanis, hogy a „felébredtek” növekedése, a szent életben való előrehaladása egy ellenséges világban, ahol az anglikán egyház részéről üldözés, az emberek részéről gúny és megvetés vette őket körül, nem lehetséges más képp, csak támogató, bátorító közösségekben. 1739-ben a morva testvérekénél megismert gyülekezetszervezési mintát felhasználva szövetségekbe szervezte a Bristolban és Kingswoodban hozzájuk csatlakozókat. A szövetségeket, társaságokat (society) tizenkét fős osztályokká (class) szervezte. Az osztályok tagjai hetente tagdíjat fizettek, amit az osztályvezető személyesen

⁴ J. K. Collins: i. m.

⁵ Uo. 56. Wesley ugyanis nem parókus lelkész volt, hanem az oxfordi Lincoln College tagjaként joga volt az országban bárhol prédikálni. Garth Lean: A tűzből kikapott üszök. Magyarországi Metodista Egyház, Budapest, 1981. 53.

szedett be, meglátogatva a tagokat, egyben kihasználta az időt beszélgetésre, lelki gondozásra.⁶ A társaságokat néhány nagyobb körzetbe (circuit) szervezte. Nem engedte azonban, hogy a közösségekhez való tartozás miatt elhanyagolják az anglikán egyház istentiszteleteinek látogatását, előírásainak betartását, sőt kifejezett óhaja volt ezek gyakorlása. Abba is csak kényszerűségből egyezett bele, hogy laikusok prédikáljanak, s még inkább, hogy úrvacsorát osszanak ott, ahol az anglikán lelkészek megtagadták azt a metodistáktól.

1739 során tehát egyre több dologban kényszerült Wesley hátat fordítani az anglikán egyház gyakorlatának. Az eredetileg az egyház megújítására indult mozgalom azzal, hogy a templom falain kívül hirdette az igét és szolgáltatva ki a szentségeket, túllépett az egyház keretein. A mozgalom önállósodásának jele volt az is, hogy a templomokból kiszoruló metodisták saját épületekre tettek szert. Londonban egy elhagyott öntöde épületében rendeztek be imatermet és közösségi helyiségeket, Bristolban imaházat építettek. 1778-ban épült fel a metodisták központi kápolnája Londonban, a City Roadon.

Wesley-nek nemcsak az anglikán egyház képviselőivel, hanem társaival is meg kellett vívnia a harcait. 1740-ben elváltak az útjai a herrnhutiaktól, akiknek túlzó kegyessége a gyakorlati munka gátjává vált. Fájdalmasabban érintette, hogy 1741-ben kiéleződtek a teológiai viták Whitefielddel, aki a kálvini predesztináció tan követője lett. Amerikában maradt barátjában egy nagyszerű prédikátort és kiváló teológust veszített. Az 1770-es években kiújuló vita végleges szakadáshoz, George Whitefield követőinek kiválásához vezetett.

A metodista mozgalom – az anglikán egyház részéről megnyilvánuló ellenszenv, nemritkán aktív ellenállás mellett is – lendületesen gyarapodott, növekedett létszámban és erősödött szervezetben. A metodista közösségek néhány év alatt behálózták az egész brit királyságot, elérték Skóciát, Írországot, Walest, s az amerikai angol gyarmatokat is. 1743-ban készültek el a metodista közösségek „Általános szabályai”, melyeket a 39 anglikán hitcikkely rövidítésével alakítottak ki, tulajdonképpen megtartva az anglikán teológia, tanítás, liturgia alapjait, de megreformálva a keresztyén életgyakorlatot. 1744-ben először John Wesley konferenciára hívta össze a társaságok képviselőit. A később rendszeresen tartott konferenciák lettek a metodistákat foglalkoztató kérdések megoldásának fő keretei.

Wesley szándékát sokszor félreértették saját kortársai és a későbbi korok történészei egyaránt. A metodista mozgalom indulását kísérő szélső-

⁶ Dr. Kriege Ottó: A methodizmus története. Keresztyén Könyvesház, Budapest, é. n. 38.

séges megnyilvánulások, a heves érzelmenktörések egy fanatikus, egzaltált közösség benyomását keltették, s nagyon gyakran ez került a történelem-könyvek lapjaira is. Pedig Wesley a megtérés egyszeri élményénél fontosabbnak tartotta a megszentelődés életen át tartó folyamatát, a közösségnek elsőbbséget adott az egyénnel szemben, s a fegyelmezett szeretetet többre tartotta bármilyen élménynél. Számára a keresztény életben való növekedés volt a fontos, és nem annak látványos kezdete.⁷ Ennek kapcsán említést kell tennünk a metodista mozgalom egy olyan vonásáról, amely mindennél hívebben jellemzi azt a lelkiületet, amely követőit áthatotta. Mégpedig arról, hogy a megszentelődést csak közösségekben tartották elérhetőnek. „*Krisztus evangéliuma nem ismer más vallást, csak közösségi vallást, nem ismer más szentséget, csak közösségi szentséget.*”⁸ Ezt a gondolatot számtalanszor hangoztatta John Wesley prédikációiban is: „*A kereszténység lényegében véve társas vallás, és ha magukba zárkózók vallásává tesszük, el is pusztítjuk.*”⁹ A közösségi szentség gondolata nemcsak a „felébredtek” lelki közösségekbe való szervezésében, hanem a társadalomnak végzett sokrétű szolgálatban is kifejeződött.

Az az eleven kapcsolat, amely a metodista lelkeszek, igehirdetők és az angol társadalom sokféle csoportja, rétege között kialakult, a szegények közötti forgolódás, az irántuk érzett felelősség indította a metodistákat, hogy az evangélium mellett kézzelfogható segítséget is vigyenek a rászorulóknak. John Wesley és társai számos olyan kezdeményezés elindítói lettek, amelyek hatása szűk környezetükön túl mutatott. Bristolban orvosi rendelőt, hitelpénztárt szerveztek, Kingswoodban, majd számos más helyen iskolát alapított bányászok számára. Angliaszerte létesítettek a metodisták vasárnapi iskolákat az írástudatlanság leküzdésére, s ezzel a műveltséget elérhetővé tették az éjt nappallá téve dolgozó felnőttek számára is. John Wesley „Keresztény Könyvtár” címen sorozatot indított, hogy olcsó és jó könyvekkel lássa el Angliát. A nyolcvan kötetet maga válogatta. Az osztályok gyűjtéseket szerveztek, adakoztak, börtönöket látogattak.¹⁰

John Wesley-t élete utolsó éveiben egyre többet foglalkoztatta a mozgalom jövője, az utódlás kérdése. Számos munkatársa megállapodott

⁷ Th. W. Jennings: John Wesley on the Origin of Methodism. Methodist History. Jan 1991, 86.

⁸ John A. Newton: Methodism and the articulation of faith: „No holiness but social”. Methodist History. Oct 2003, 49.

⁹ John Wesley: Prédikációk II. A hegyi beszédről. XXIV. prédikáció. Názareti Egyház Alapítvány, 2002. 59.

¹⁰ A metodisták által végzett szociális munkáról készült legteljesebb magyar nyelvű összefoglaló Hecker Márton „A metodista ébredés hatása a 18. századi angol társadalomra.” című lelkészképző dolgozata. Budapest, 1988. Kézirat. IV.66/2. Visszaemlékezések, megemlékezések, történeti írások 42. doboz

valamelyik gyülekezetben, s egyre kevesebbet vállalt a mozgalom vezetéséből. George Whitefielddel még az 1770-es években megszakadt a kapcsolata teológiai vitáik miatt, öccse, Charles élete vége felé az evangéliumi énekek költésének szentelte idejét. Legképzettebb munkatársa, kiszemelt utóda, John Fletcher még 1785-ben meghalt. Az anglikán egyházzal folytatott megegyezési kísérletei eredménytelennek bizonyultak, ami végül is arra készítette, hogy a metodista közösségek konferenciáját 1784-ben törvényesen is bejegyezze. A lelkészhány leküzdésére maga szentelt fel lelkészeket, elsőként Thomas Coke-ot és Francis Asburyt, akiket szuperintendensekként az amerikai gyülekezetek felügyeletével bízott meg. Majd laikusokat szentelt fel az angliai, skóciai munka számára is.

Jóllehet a metodisták még John Wesley halálakor is csak 70 ezren voltak, mindössze a társadalom egy százaléka tartozott hozzájuk, ehhez képest országszerte ismertté váltak, s befolyásuk jóval meghaladta csekély számukat. A fiatal korában a templomokból kizárt John Wesley élete végére Angliaszerte köztiszteletnek örvendett. E szembetűnő tény magyarázata abban rejlik, hogy a metodisták Anglia legégetőbb problémáira tapintottak rá, s saját eszközeikkel ki is vették részüket azok megoldásából, elültették a társadalmi méretű felelősségvállalás gondolatát az emberek fejében. Az igehirdetés, az evangélizáció és a különféle jótékony akciók mellett felemelték szavukat minden olyan ügyben, amelyben a szegények sorsának enyhítését remélték. Hallatták hangjukat az oktatás reformja, a szeszcsempészet elleni harc idején, s különösen sokszor a rabszolgaság eltörléséért. Bár John Wesley 1770-es években írt röplapjai még hatástalanok maradtak, élete végén azonban egy elkötelezett fiatalember, Anglia egyik legtehetségesebb szónoka, a miniszterelnök William Pitt barátja, William Wilberforce karolta fel a rabszolga-kereskedelem megtiltásának régóta húzóódo ügyét. A fiatal politikus harca, aki metodista igehirdetők hatására jutott hitre, 1807-ben jutott győzelemre, amikor az angol parlament betiltotta a rabszolga-kereskedelmet, 1833-ban pedig magát a rabszolgaság intézményét is törvényen kívül helyezte.

A történészek körében számos eltérő vélekedés olvasható a metodista mozgalom jelentőségéről, társadalmi hatásáról. Közismert és visszatérő az a felfogás, hogy a metodista ébredés és a nyomában megerősödő evangéliumi mozgalmak mentették meg Angliát egy, a francia forradalomhoz hasonló megrázkódtatástól.¹¹ Az Elie Halévy nevéhez fűződő tézishez azonban számos negatív vélekedés is társult, a metodista mozgalomban egy elmaradott, a felvilágosodás tanaival és az értelemmel szembenálló, az

¹¹ Bernard Semmel: *The Methodist Revolution*. New York, 1973. 3.

érzelmeket manipuláló vallásos jelenséget láttak. Az egyébként kiváló angol történész, E. J. Hobsbawm például a metodista mozgalomnak a szélsőséges megnyilvánulásait, érzelmi túlfűtöttségét, irracionalitását tartotta említésre méltónak, s mint minden hasonló vallásos jelenséget, a metodizmust is a társadalmi katalizmák idején szükséges „ópiumnak” nevezte.¹² Hol lehet az igazság? Patrick Streiff az európai metodizmusról írt könyvében arra figyelmeztet, hogy a metodisták társadalmi kihatása kivételes volt, ugyanakkor a közösség csekély létszáma miatt csak egy volt az evangéliumi mozgalmak sorában, amelyek átformálták Anglia képét.¹³ A metodista ébredés először a disszenter egyházakat hatotta át, majd idővel az anglikán egyházban is felismerték értékeit, és jóllehet már a mozgalom kiválása után, de végül elérte annak megújulását is. Ott voltak a metodisták a 18–19. század fordulóján alakult missziós társaságok, a Bibliatársulat soraiban, a társadalmi reformokért harcoló szervezetek, így az első szakszervezetek között is. A 19. századra a metodista ébredés nyomán megindult evangéliumi megújulás kihatott a világi közösségekre is. A metodista mozgalom nélkül Anglia ma nem lehetne az, ami.¹⁴

1791 után a metodista mozgalmat feszítő kérdések – a laikusok, a nők egyházban vállalt szerepe, az államegyházhoz való viszony – tekintélyes vezető hiányában szakadáshoz vezettek. 1793-ban a metodista konferencia úgy határozott, hogy ha egy közösség kéri, a szentségeket ki kell szolgáltatni. Egyúttal megtiltotta, hogy a továbbiakban kézrátétellel prédikátorokat szenteljenek fel, ahogy azt Wesley tette élete utolsó éveiben. A lelkészeket ezután a konferencia vette fel soraiba. A fejlődés a metodista felekezet önálló egyházzá válása felé haladt, helyi szinten egyre inkább egyházként kezdett működni, országos, szövetségi szinten azonban nem akartak szembekerülni a többségi anglikán egyházzal.¹⁵ A döntés nem hozott megnyugvást, s a 19. század első felében kiváltak a primitív metodisták, a szabad metodisták, a bibliai keresztyének és számos kisebb-nagyobb csoport.¹⁶

A metodizmus ezzel együtt is komoly tényezője maradt az angol társadalomnak a 19. század folyamán, sőt jutott ereje a misszióra is. 1813-ban megalakult a Metodista Missziós Társaság, amely a tengeren túli gyarmatokon folyó munka motorja lett. Nyugat-India, Dél-Afrika, Ázsia váltak a kedvelt célpontokká, Európa azonban kívül maradt érdeklődési körükön.

¹² E. J. Hobsbawm: A forradalmak kora (1789–1848). Kossuth, 1964. 244–246.

¹³ Patrick Ph. Streiff: Methodism in Europe: 19th and 20th century. Tallinn, 2004. 16.

¹⁴ Lean: i. m. 107.

¹⁵ Streiff: i. m. 18.

¹⁶ A Bible Christian, Methodist New Connection, United Methodist Free Churches elnevezésű csoportok 1907-ben United Methodist Church néven egyesültek Londonban.

A metodista mozgalom Amerikában

A szabadság hazájaként ismert Észak-Amerika kezdettől menedéke volt az Európában üldözött vallási közösségeknek, amellet természetesen a nagy népegyházak képviselői is megjelentek bevándorló híveiket követve. Az Óvilág valamennyi egyháza és felekezete képviseltette magát a francia, angol, spanyol kézben lévő gyarmatokon, igazán szervezett formában azonban egyik sem működött, s nem állta útját semmi új felekezetek kialakulásának.¹⁷ E zűrzavaros helyzet sajátos színezetet kölcsönzött Észak-Amerika vallási képének. A 18. században az amerikai népesség kis hányada tartozott valamilyen egyházhoz, viszont mély vallásosság jellemezte. Az új vallási közösségek megjelenését kísérő nagy ébredési hullámoknak köszönhető, hogy a hihetetlen iramban gyarapodó népesség egyre nagyobb hányada valamely egyháznak is tagja lett.

Mint arról már volt szó, John és Charles Wesley, George Whitefield is megpróbálkoztak az 1730-as években az evangélium hirdetésével az amerikai gyarmatokon, de nem találtak befogadó hallgatóságra. Siker koronázta azonban George Whitefield következő útját. A „Nagy Ébredés” egyik legnagyobb hatású prédikátora lett Észak-Amerikában, s ott is maradt haláláig.¹⁸

A tarka vallási képet mutató amerikai gyarmatokon az egyes felekezetek között nem volt éles határ, a Szentírás tanítása által megérintett keresztyének szövetségekbe tömörülve kezdték meg az első imaházak építését. A német és ír bevándorlók között néhány metodista is akadt, akik laikus vezetőikkel New Yorkban építették fel az első metodista kápolnát 1768-ban.¹⁹ Ez a gyülekezet kért aztán Wesley-től lelkészt, hogy pásztorja legyen a mostoha körülmények között élő közösségnek. Wesley már nem szánta rá magát egy újabb amerikai útra, de 1769-ben két prédikátort küldött hozzájuk, s időről időre újabb önkéntesek utaztak megbízásából az Újvilágba, annak ellenére, hogy Angliában sem volt elegendő lelkész. Az amerikai munka felügyeletét Francis Asbury-re bízta, aki fáradságtalan és odaadó munkásnak bizonyult, életét ezután teljesen az amerikai szolgálatnak szentelte. A következő évek gyors fejlődést hoztak az egyházban, mind a csatlakozó tagok, mind a laikus prédikátorok száma folyamatosan növekedett, s a metodista közösségek behálózták a tizenhárom gyarmatot, New Yorktól, Philadelphiatól kezdve New Jersey-ig és Marylandig.

¹⁷ Karl Heussi: Az egyháztörténet kézikönyve. Osiris, Budapest, 2000. 424.

¹⁸ Heussi: i. m. 424.

¹⁹ Kriege: i. m. 92.

Wesley-t komolyan foglalkoztatta a gyarmatokon élők sorsa, és igyekezett az ottani gyülekezeteket is az általa megszabott rendben tartani. Ragaszkodott ahhoz, hogy mint Angliában, itt is a felszentelt anglikán lelkészekről vegyenek a tagok úrvacsorát, s ne tegyenek semmilyen lépést az önálló egyházzá válás felé. Az amerikai gyarmatok függetlenségi törekvései azonban, amelyek mögött komoly gazdasági és politikai érdekek húzódtak, tarthatatlanná tették ezt az álláspontot.

A konzervatív Wesley ellenezte a gyarmatok függetlenségi harcát, amelyben lázadást látott, s a lelkészek nagy része is lojális maradt Angliához. Sok lelkész a függetlenségi háború alatt elhagyta Asbury-t, és hazatért Angliába. Közben új prédikátorok csatlakoztak a metodistákhoz, akik már teljes jogú lelkészként kezdtek viselkedni. 1783-ban Nagy-Britannia aláírta a tizenhárom amerikai gyarmat függetlenségét elismerő párizsi békét, s a politikai változásokkal a metodistáknak is számolniuk kellett. A következő évben Asbury Amerikába hívta John Wesley-t, hogy az amerikai metodisták helyzetét, az angol metodistákhoz fűződő kapcsolatait elrendezzék. A meghívásra válaszul Wesley Thomas Coke-ot küldte maga helyett, két általa felszentelt lelkésszel, és egy levelével, melyben az amerikai gyülekezeteknek szabadságot adott.²⁰ A hosszú töprengés után meghozott döntés történelmi tett volt, a methodista egyesületek ezzel felhatalmazást kaptak arra, hogy önálló egyházzá szerveződjenek.

Az 1784 karácsonyán Baltimore-ban tartott konferencia végezte el az egyházalapítás történelmi munkáját. Felolvasták Wesley levelét, melyben kijelölte az önállósodás útját, s Thomas Coke-ot és Francis Asburyt jelölte ki a konferencia vezetőjéül, szuperintendensként. A konferencia viszont, hogy hangsúlyosabbá tegye függetlenségét, Püspöki Metodista Egyházzá alakult, Coke-ot és Asburyt pedig püspökké választották. Megtartották a Wesley által készített egyházrendet, némi rövidítéssel az Általános Szabályokat, s egyúttal 12 prédikátort vették szenteltek.

Az 1792-es konferencia azután még több egyházi módosítást vezetett be. Az évenként tartott konferenciák fölé egy négyévente ülésű, lelkészeket és laikusokat tömörítő generálkonferenciát hoztak létre, amely az egyház legfőbb kormányzó testületévé vált. Az amerikai elnökválasztási ciklusokhoz igazodó rendszer az amerikai egyház demokratizmusát volt hivatva szolgálni, egyúttal az európai egyháztól való eltávolodást is jelezte. Az amerikai metodizmus, bár nem tagadta meg John Wesley örökségét, önálló útra tért.²¹

²⁰ Kriege: i. m. 113.

²¹ Frederick A. Norwood: Crisis of Leadership: The General Conference of 1792. Methodist History. April 1990, 200–201.

Az amerikai metodista egyház az angliaihoz hasonlóan kivette részét a kor társadalmi kérdéseinek megoldásából. Az egyház megalakulását követően, mely egybeesett az Egyesült Államok megalakulásával, felemeltek szavukat a rabszolgaság ellen, bár a betiltását szentesítő törvényre még jó néhány évtizedet várni kellett. A metodista egyház szervezettségének köszönhetően a 19. század folyamán az Egyesült Államok legjelentősebb protestáns egyházává vált, motorja lett a belső, nyugati misszióknak és a tengeren túlra irányuló missziós kezdeményezéseknek, ösztönzője lett egyházi szövetségek létrehozásának.

Az amerikai egyházban színes egyesületi élet folyt. Női és ifjúsági körök, vasárnapi iskolák működtek országszerte. Fontosnak tartották a könyvkiadást, az újságkiadást, melyben más egyházak előtt jártak, s számos oktatási intézmény alapját is megvetették. Az amerikai vallási élet sajátos jelenségei voltak az időről időre meginduló ébredési hullámok, melyekben a metodisták is tevékeny szerepet játszottak. A vallási megújulás jellegzetes helyszínei lettek a metodisták által szervezett táborok (camp meetings), amikor több gyülekezet kivonult a természetbe, hogy a mindennapi foglaltságoktól távol, a közös imádságnak és az igehirdetés hallgatásának szenteljék magukat néhány napon át. Ezek az evangélizációs alkalmak, amelyeket nem ritkán szélsőséges megnyilvánulások is kísértek, tömeges megtérésekkel végződtek, s gyarapították az egyház létszámát.

Az amerikai metodista közösségek bölcsőjénél német fejedelemségekben kivándorolt mesteremberek álltak, a 18. század végére azonban az egyház döntően angol nyelvű lett, s alig volt lelkész, aki német nyelven tudott volna prédikálni. 1835-ben Cincinnatiben lépett egyházi szolgálatba az a stuttgarti születésű fiatalember, Wilhelm Nast, aki azután életét a németek között folyó misszióknak szentelte. 1839-ben már német nyelvű lapot is szerkesztett, Christliche Apologete címmel, amelyet idővel Európaszerte is olvastak. Számos új gyülekezet alapját vetette meg és új munkatársak léptek szolgálatba munkája nyomán. 1844-ben már három német kerülete is volt a metodista egyháznak az Egyesült Államokban, ezek azonban angol nyelvű konferenciákhoz tartoztak. A testvéri kapcsolatok ellenére is új távlatokat nyitott, amikor 1864-től önállósult három német konferencia. A német bevándorlók körében gyorsan terjedt a metodizmus, a századfordulón a számuk már meghaladta a 60 ezret. A század második felében a német teológiai oktatás is megkezdődött Bereában (Ohio állam), a Wallace Kollégiumban.

A metodizmus visszatérése Európába

A „misszió évszázadának” nevezett 19. században a methodista egyház missziós tevékenysége – más egyházakhoz hasonlóan – fellendült. 1813-ban alakult az angol, 1819-ben az amerikai missziós társaság, amelyek egyaránt intenzív munkába kezdtek a tengerentúlon. Míg az angol társaság elsősorban a Brit Birodalom ázsiai, afrikai gyarmatain fejtett ki nagy erőfeszítéseket, az amerikai társaság, köszönhetően a számos európai bevándorlónak, Európa protestáns államaira fordította a figyelmét.²²

A keresztény Európában a misszió nyilvánvalóan nem a hit terjesztésére, más egyházak tagjainak „elhalászására” irányult, hanem a kiüresedett, főleg protestáns egyházi élettől elfordult, kis házi csoportokba visszavonult hívők pásztorolására. A 19. században a racionalizmus, az elvallástalanodás ellenhatásaként Európaszerte alakultak bibliaolvasó, együtt imádkozó, éneklő „egyházacskák” (ecclesiolák), amelyek különféle szabadegyházi közösségekben, többek között a metodistáknál találtak lelki otthonra. A skandináv államok (Norvégia, Dánia, Finnország) mellett jelentős methodista egyházak jöttek létre ily módon Németországban, Svájcban, amelyek aztán a kelet-európai misszióknak is elindítói lettek.

A magyarországi metodizmus történetében oly fontos szerepet betöltő német metodizmus két forrásból fakadt. G. Müller, egy württembergi mesterember volt az első, aki az 1830-as években angliai élményeit elmesélve methodista közösségeket szervezett maga köré. Dél-Németországban több száz tagja és számos munkatársa lett a gyülekezeteknek, miközben északon Amerikába kivándorolt, ott metodistává lett lelkészek is megkezdték a munkát. 1849-től Wilhelm Nast munkatársa, Ludwig Jacoby jelentkezett a német munkára, aki Brémában kezdte meg szolgálatát. Innen indult azután a methodista gyülekezetek szervezése Németország szerte, majd Svájcban is. A német metodizmus két ága, az angliai és az amerikai gyökerű 1897-ben egyesült.²³ Ezzel a kontinens legnagyobb methodista egyháza jött létre, melynek az első világháború előestéjén már 29 ezer tagja volt.²⁴

1858-ban Brémában megalapították az első Lelkészképző Szemináriumot, amely később Frankfurtban működött, ahol az európai methodista lelkészek számos generációját képezték a 19., majd a 20. század folyamán is. Brémában működött az a „Traktátus ház” is, amely Európa németek lakta vidékeinek a lelki olvasnivalót biztosította.

²² Kriege: i. m. 155.

²³ Uo. 225.

²⁴ Streiff: i. m. 104.

A metodizmust kezdetől erős szociális érzékenység, a társadalmi problémák iránti nyitottság jellemezte minden államban. Az egyenlőtlenség leküzdésére irányuló törekvéstük elkötelezetté tette őket az alsóbb rétegek között folyó munkában, igyekeztek viszont távol maradni azoktól a szociális/szocialista mozgalmaktól, amelyek politikai megoldásra törekedtek. A metodisták számára a diakónia, a gyakorlati segítségnyújtás volt az az út, ahol hitük parancsának engedelmességek.²⁵ 1875-ben alakult meg Frankfurtban a Bethánia diakonissza egyesület, a szociális gondoskodást hivatásszerűen vállaló, szakképzett fiatal nők közössége, amely kézzelfoghatóvá tette a methodista tanítást a társadalom széles köreiben. Árvaházak, kórházak, időseket gondozó otthonok létesültek Frankfurtban, Hamburgban, Zürichben és Európa számos más városában, de az egyházi szolgálatba is bekapcsolódtak, s az intézményeken kívül a házi betegápolásban is részt vettek. 1888-ban Nürnbergben a wesleyánus methodista egyház is diakonissza otthonot szervezett. Ezek a német és svájci otthonok lettek a későbbiekben a közép- és kelet-európai diakóniai munka forrásai is. A két világháború között már ezer methodista diakonissza működött Európa németek lakta országaiban.²⁶

Hasonlóan komoly társadalmi hatása volt a methodisták által szorgalmazott mértékletességi mozgalomnak, melynek elindítója Ernst Gebhardt német lelkész, énekíró volt. Az elsősorban a nagyvárosokban, a munkások körében folyó alkoholizmus elleni harc a methodista egyházak fő missziós tevékenységi körébe tartozott még a 20. században is.²⁷

A századfordulóra Nagy-Britanniában 800 ezer tagja, Európában 65 ezer tagja volt a methodista közösségeknek.²⁸ A metodizmus elég erőt érzett magában, hogy ne csak Európa protestáns, hanem katolikus és orthodox országaiban is megkezdje az evangélium terjesztését. A 19. század végén a misszió elérte Ausztriát, Olaszországot, Finnországon át Oroszországot s végül Magyarországot is.

²⁵ Streiff: i. m. 80.

²⁶ Streiff: i. m. 102.

²⁷ Uo.

²⁸ Streiff: i. m. 114.